

—*Mentiu* vós, dragó de la guàrdia (vol escometre'l amb l'espasa, però --- el deturen)», *Coromines (L'A-mor Traidor* IV, O. C., 617a6).

Modernament en la llengua familiar ha decaigut bastant l'ús oral a tot el domini continental, substituït per *dir mentides*, sobretot entorn de les dues capitals, i en totes les comarques costeres i les més poblades de l'interior, des de les valls d'Àneu i del Capcir fins a Gandia-Benigànim; es manté molt millor a les Illes, a Ribagorça, i bastant en comarques interiors del Centre-Nord (Garrotxa, Ripollès, Osona, Segarra, Ebre, Maestrat) i del P. Val. (vegeu detalls locals segons les enquestes d'Alcover i Moll, en *AORBB* IV, 1931).

Fins en aquestes el present que resta més viu és del tipus *menteix* (únic que se sent encara en el cat. central); *ell ment* i *tu mentis* resten, però, usuals i compresos, no sols a les Illes i en el llenguatge refranyer (Carles Ros, *AdagesR*, 1736, p. 112) i en el d'aquelles comarques, sinó en alt estil literari i també en el diàlogat; escrivia Aribau que quan parla en la «llengua a mos sentits més dolça que la mel» la seva boca «no sap *mentir* ni *ment* / car ixen mes raons del centre de mon pit»; i escoltem la vallespirenca Corali, que quan el trabucaire es vantava d'haver-se-n'hi «dut la florida», «esdevingué roja com foc; va dirigir-me un esguard, on s'hi llegia una protesta desesperada, ensems que --- me deia: —Te'l creguis pas, Albert, a aquesta bèstia --- que quan se li ensenyen les dents fa vores, saps! —me mostrava un podall que duia a la mà— Te juro, per la Verge del Coral, que *ment!*», MrnVayreda (*Puny*, VIII, 136 (110)).

Metafòricament diu el llenguatge popular *mentir* per 'fallar, decepcionar', partint d'un ús translàtic de la idea d'«enganyar»: *eren senyals que no mentien* és fraseologia comuna (així en VCatalà, *AlcM*); i és comú en els parlars rurals parlar de *deus* o *fonts que no menten*, no sols en tot el territori de la llengua sinó, almenys, en les zones veïnes (Ribera de Fiscal, 1965), com també hi ha fonts *mentidores* o *mentideres*, les intermitents, i moltes s'anomenen *La Font de les Mentides*; una d'elles, famosa, a l'Alt Flamicell, en terme de Manyanet, porta aquest nom en la forma *Font Mentidor* (en escrits no recents: els comarcans, però, pronuncien *fón mentiró*), que ha de ser nom antiquíssim, venint del temps del llatí vulgar (com *Font-Serè* 'font límpida') en què *font* era encara masculí; una altra *Font Mentidora*, més avall en aquella comarca (Sarroc de Bellera, 1957).¹

DERIV.: *Mentida* és corrent des de Lull: «partien de --- Tibalbert e anaven a la terra on hix lo flum de Damiata --- aquelles gents són totes negres --- qui tenen justícia molt fortment e qui acuien tot home qui atroben en *mentida*, e de tot ço que han fan comú» (*Blanq.*, NCL, II, 214.20): és la forma que ha restat general a la major part del domini; la variant *mentira*, comuna amb el cast.-port. (mentre que hi ha *mentida* en llengua d'oc), i avui general en una zona del Sud i Sudoest (PVal. i terres de l'Ebre i del Cinca): a València es va vacillar, de manera que en StVicentF es troba la forma general no menys que l'altra:

«--- una veritat: del Spirit sant la ha! --- e, per lo contrari, lo dimoni no ha sinó *mentida*», «E encara per fer mattimoni, que és tan bona cosa, no se deu dir *mentida*, que peccat és» (*Serm.* I, 194.22, 125.4, també 124.33).

També, però, StVicentF: «No he viscut com a capella, mas só stat jugador de daus, bevedor --- e la mia llengua, que és clau de paraís, yo la he dada a jurar, a renegar, a dir *mentires!* Oo, peccador!» (I, 220.25; 217.23). De la gènesi d'aquesta *-r-*, segurament fonètica, de les moltes teories a què ha donat tema (ja des de Diez) i de la documentació detallada en les tres llengües, tracto llargament en el *DCEC/DECH* (IV, 42b26-43b34).²

Mentirós val. [StVicentF]: «*mentirosos* són tots aquells qui fan peccats» (*Serm.* II, 148.9); OPou gironí però resident, imprimint i fent carrera a Val. accepta «*mentirós*: mendax; *mentira*: mendacium» (*Tb. Pu.*, 305); i potser és també d'algun copista o corrector valencià en Fc. Alegre (fi S. xv), fill i ciutadà influent de Bna., si bé no oblidem que *mentirosus* es troba en el *Liber Glossarum* escrit a Esp. a mj. S. VIII, ni la possibilitat que això s'expliqui per la índole del procés fonètic que detallo en aquell llibre (espt. 43a46). *Mentirola*. *Mentironera*.

Altrament *mentider*, que sempre ha estat la forma pròpiament catalana, ja es troba en R. Lull: «Si prens muyler per ésser honrat, / ab ta muyler no sies trop privat; / no-t confies en muyler *mentidera!*» (*Mil Prov.*, 397.4); «erguylos escuder, mal-ensenyat, sutze en ses paraules e en los vestiments, ab cruel cor, avar, *mentider*, desleyal, pererós, irós --- no-s cové ab l'orde de cavalleria (*Llibre del Orde de Ca.*). També es digué *mentidor* [Lull]; «gran *mentidor*», Eiximenis (*Dones* II, 384.15; però l'incunable el substitueix per *mentider*, 179v^o, V. context en *golós*).

Desmentir [c. 1090]: «rancur-me-n de la cavalleria de Mir Guilabert, qui no m'és servida; rancur-me quar *desmentist* ma mulier, e de las folias que li dexist davant me», doc. de l'Alta Vall del Segre (MiretS, *RHisp.* XIX, 12); també en els *Usatges*, traduïnt el text del 135, en baix llatí: «si quis senioreum suum despexerit et --- eum *dementitus* fuerit, si malum inibi acceperit, nullo modo ei emendatum sit ---». Formació no existent encara en llatí però comuna a les llengües romàniques: it. *smentire*, fr. *démentir*, oc., cast., port. *desmentir*. Continua en ús medieval i fins avui: «han voluntat de moure a mi barayla, e que-m diguen tal paraula de *desmentir* o de desonrament, que yo no poria estar que no-y respongués», «los de Daroca --- donaren a un escuder nostre, parent de don Pelegrí de Bolas, ab una pedra en les barres quant los gosà *desmentir*», Jaume I (Ag., 31, 47). *Desmentiment* [Belv.]. *Desmentidor* [Lab. 1839]; *desmentida*.

En català antic hi hagué un sinònim de 'mentida' molt estès, almenys fins c. 1400, *mençonega*, més sovint assimilat en *monçonega* i algun cop *monçonga*, que prové d'una forma del ll. vg. *MENTIŌNICA,³ que és la base comuna amb el fr. *mensonge* i l'oc. *mençonja/me(n)sonja/messorga*, també algun cop *menso-*